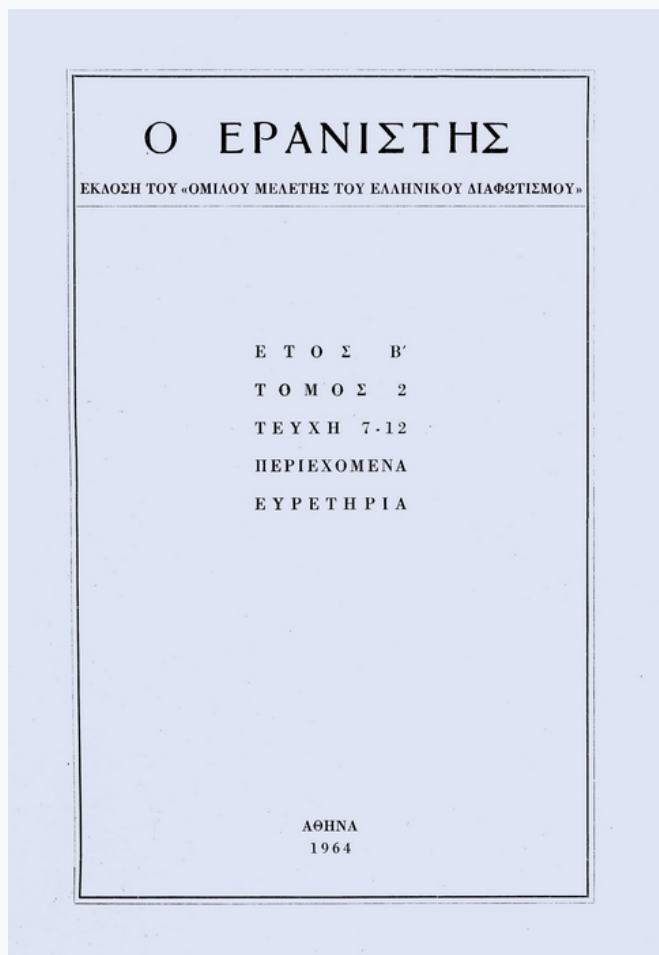

The Gleaner

Vol 2 (1964)

Η λατινομάθεια του Σολωμού

Vincenzo Rotolo

doi: [10.12681/er.9649](https://doi.org/10.12681/er.9649)

Copyright © 2016, Vincenzo Rotolo

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Rotolo, V. (2016). Η λατινομάθεια του Σολωμού. *The Gleaner*, 2, 1–6. <https://doi.org/10.12681/er.9649>

Η ΛΑΤΙΝΟΜΑΘΕΙΑ ΤΟΥ ΣΟΛΩΜΟΥ

Δέν είναι πολλά τὰ χωρία τοῦ Σολωμοῦ ὅπου φαίνεται ἄμεσα ἡ οἰκειότητά του μὲ τὰ λατινικά γράμματα. Σὲ μία μόνη περίπτωση, ἀπ' ὅ,τι τουλάχιστο ξέρω, ἀναφέρει στὰ λατινικά ὁλόκληρο χωρίο, χωρίς ὅμως νὰ ὀνομάσῃ καὶ τὸ συγγραφέα του: πρόκειται γιὰ τὴ φράση ἐκείνη τοῦ «Διαλόγου» (ἐκδ. Α. Πολίτη, τ. II, σ. 18)¹ ποὺ ἀνήκει στὸ *De oratore* (III, 16, 60) τοῦ Κικέρωνος καὶ ἔχει ὡς ἑξῆς: *Is* (scil.: Socrates), *qui omnium eruditorum testimonio totiusque iudicio Graeciae cum prudentia et acumine et venustate et subtilitate, tum vero eloquentia varietate copia, quam se cumque in partem dedisset, omnium fuit facile princeps*². Ἀπὸ τὸ Ἑγκώμιο γιὰ τὸν Φόσκοιο φαίνεται ἄλλωστε ὅτι ὁ Σολωμὸς γινώριζε τοὺς λόγους, ἐπίσης τοῦ Κικέρωνος, *Pro Milone* καὶ *Pro Rege Deiotaro*³. Στὸ Ἑγκώμιο πάλι γιὰ τὸν Φόσκοιο ἀναφέρει τὸν Σενέκα: *Molto doloroso è, diceva Seneca, che uomini che fanno professione di sapienti altro insegnino ed altro facciano. Questo diceva Seneca ed è pur vero; e nessuno poteva dirlo meglio di lui, di lui stesso che dettava filosofia morale*⁴...

1. Οἱ παραπομπές μου στὰ ἔργα τοῦ Σολωμοῦ ἀκολουθοῦν τὴν ἔκδοση τοῦ Λίνου Πολίτη: *Διονυσίου Σολωμοῦ Ἔπαντα*, τόμ. I, *Ποιήματα*, Β' ἐκδ. 1961, τόμ. II, *Πεζὰ καὶ Ἱταλικά*, 1955, τόμ. II, *Παράρτημα*, Ἱταλικά, μεταφρ. Α. Πολίτη μὲ συνεργασία Γ. Ν. Πολίτη.

2. Πρβλ. R. Fahrner, *Neugriechisches Gespräch, Der Dialog des Dionysius Solomos übertragen von R. F.*, στὸ ἐπίμετρο (Anhang, χωρίς ἀρ. σελ.), στὴ σχετικὴ σημ. στὴ σελ. 12 τῆς μετάφρασης τοῦ Διαλόγου, München 1943 καὶ Κ. Δημαρᾶ, «Ἀγγλοελληνικὴ Ἐπιθεώρηση» 1948, Γ', ἀρ. 9, σελ. 274.

Δέν εἶναι, ἴσως, ἀπλῶς συμπτωματικὸ ποὺ ὁ Σολωμὸς ἀναφέρεται ἐδῶ στὸ *De oratore* τοῦ Κικέρωνος: τὸ

ἔργο αὐτὸ τοῦ μεγάλου ρήτορα ἔπρεπε νὰ τοῦ εἶναι ἀρκετὰ γνωστὸ, μιὰ καὶ ἐκεῖ, καὶ μάλιστα στὸ III βιβλίο, συζητοῦνται ὅχι μόνο εἰδικὰ θέματα ρητορικῆς τέχνης, ἀλλὰ καὶ γλωσσικὰ προβλήματα.

3. Σολωμός, II, σ. 190. Πρβλ. Ν. Τωμαδάκης, *Ὁ Σολωμὸς καὶ οἱ ἀρχαῖοι*, Ἀθήνα 1943, σ. 76. Τὸ σχετικὸ χωρίο τοῦ Ἑγκωμίου βλ. στὴν ἐκδ. Πολίτη, τ. II, σ. 190.

4. Σολωμός, II, σ. 181. Δέν μοῦ φαίνεται νὰ πρόκειται γιὰ ἀκριβῆ μετάφραση συγκεκριμένου χωρίου τοῦ Σενέκα, ἀλλὰ μάλλον γιὰ ἐλεύθερη ἀπόδοση τοῦ χωρίου *De vita beata*, XX, 1: «Non praestant philosophi qua e loquuntur». Αὐτὴ ἡ σκέψη τοῦ

Στὸ ἴδιον ἔργο¹ μιᾶ γιὰ τὴ μετάφραση τοῦ Φόσκολου ἀπὸ τὴν «Κόμη τῆς Βερενίκης» τοῦ Κατούλλου². Τὴν Κόμη τῆς Βερενίκης, ἄλλωστε, μνημονεύει στὸν τελευταῖο στίχο τοῦ σονέτου *Per nozze*³. Στὸν Κάτουλλο ἀναφέρεται ἐπίσης σ' ἓνα αὐτοσχέδιο σονέτο⁴. Ἐπὶ πλέον ἓνα σημεῖωμα τοῦ Σολωμοῦ στὸν φίλο του Μάτση, ὅπου μὲ πετυχημένο λογοπαίγνιο τὸν παρακαλεῖ νὰ παραδώσῃ στὴ μαγείρισσά του τὸν τόμο τοῦ Κατούλλου, ἐπιβεβαιώνει τὴν οἰκειότητά του μὲ τὸν λατῖνο ποιητὴ⁵. Ἡ χρῆση ἄλλωστε λατινικῶν λέξεων, τίς ὁποῖες παρεμβάλλει στὰ σχιτρίκά του⁶, δείχνει ὅτι γινώριζε ἀρκετὰ λατινικά.

Ἐκτὸς ἀπ' αὐτὰ τὰ γνωστὰ στοιχεῖα τῆς λατινομάθειας τοῦ Σολωμοῦ, ἡ προσεκτικὴ ἀνάγνωση τῶν ἔργων του δίνει ἀρκετὲς καὶ σοβαρὲς ἐνδείξεις ἔμμεσης ἐπίδρασης τῆς λατινικῆς γραμματολογίας, καὶ ἰδιαίτερα τῆς ποίησης, πάνω στὸ ἔργο του. Ὅτι ὁ Σολωμὸς εἶχε στὰ νεανικά του χρόνια μεγάλη ἐξοικείωση μὲ τοὺς λατῖνους ποιητὲς, μαρτυρεῖται σ' ἓνα γνωστὸ χωρίο τοῦ Πολυᾶ⁷, ὁ ὁποῖος ἀλλοῦ⁸ ἀναφέρει τίς ἐνδιαφέρουσες παρατηρήσεις ποὺ ἔκανε ὁ Σολωμὸς πάνω

Σενέκα ἀπαντᾷ, ἄλλωστε, ἀρκετὰ συχνὰ στὰ ἔργα του, βλ. π.χ. *Epist. Moral.* 20, 2 (Λ. Πολίτης, τ. II Παράρτ., σ. 131), *De vita beata*, XVII, 1: «Si quis itaque ex istis, qui philosophiam collatrant, quod solent dixerint: Quare ergo tu fortius loqueris quam vivis? *ibid.* XVIII, 1: «Aliter, inquis, loqueris, aliter vivis», καὶ *passim*.

1. Σολωμὸς, II, 189.

2. Ὁ Φόσκολος, ὅπως εἶναι γνωστὸ, δημοσίευσε τὸ 1803 τὴ μετάφρασή του σ' ἐλεύθερους στίχους, μαζί μὲ σημειώσεις ποὺ φανερώουν καταπληκτικὴ πολυμάθεια, ἀπὸ τὸ *Carmen LXVI* τοῦ Κατούλλου, ποὺ εἶναι ἡ μετάφραση, ἢ μᾶλλον ἡ ἐλεύθερη ἀπόδοση, τὴν ὁποία ἔκανε ὁ λατῖνος ποιητὴς ἀπὸ τὸν περίφημο «Βερενίκης πλόκαμον» τοῦ Καλλιμάχου (*Αἶτια*, IV frg. 110 Pfeiffer).

3. Σολωμὸς, II, 94. Τωμαδάκη, Ὁ Σολωμὸς καὶ οἱ ἀρχαῖοι, σ. 77.

4. «Alla Signora Giannetta Power

nata Villepreux da Messina», *Per la morte di un agnellino* (Σολωμὸς, II, 139-140) στ. 1 καὶ 14. Πρβλ. Τωμαδάκη, Ὁ Σολωμὸς καὶ οἱ ἀρχαῖοι, σ. 76 καὶ σημ. 5.

5. Πρβλ. Τωμαδάκη, Ὁ Σολωμὸς καὶ οἱ ἀρχαῖοι, σ. 76.

6. Τωμαδάκη, Ὁ Σολωμὸς καὶ οἱ ἀρχαῖοι, σ. 78.

7. *Προλεγόμενα* (Σολ. [ἐκδ. Πολίτη], I, 10-11): «... μίαν ἡμέρα ὁ διδάσκαλός του ἔμεινε ἐκστατικὸς βλέποντάς τον, ἐνῶ ἐπαναλάμβανε τὸ μάθημά του μὲ ἐμψυχωμένη καὶ ἀρμόδια ἀλλ' ὄχι μιμητὴ χειρονομία νὰ ξεστηθίσῃ τοὺς στίχους τοῦ Βιργιλίου, οἱ ὁποῖοι εἰς τὴν πατροπαράδοτη προφορὰ τῶν Ἰταλῶν σώζουν βέβαια πολὺ τῆς ὑψηλῆς ἀρμονίας τους. Τὰ πρῶτα γυμνάσματα του εἰς λατινικοὺς καὶ ἰταλικοὺς στίχους ἐφαίνοντο τόσον ἀνώτερα τῆς ἡλικίας του, ὥστε ὁ διδάσκαλός του τοῦ ἔλεγε: Greco, tu farai dimenticare il nostro Monti.

8. *Προλεγόμενα*, ἔ. ἀ., I, 31. Πρβλ.

στον Όμηρο και στον Βιργίλιο συγκρίνοντας τη Δολώνεια (Ίλιάδ. Κ) με τὸ ἐπεισόδιο τῶν Euryalus και Nisus (Aen. IX, 176 ἐπ.). Ἀπ' ὅλα αὐτὰ φαίνεται πόσο ἀδίκη ἦταν ἡ κατηγορία ποὺ διατύπωσε ὁ Θωμαζαῖος σὲ στιγμή ὀργῆς, ὅτι δηλ. ὁ Σολωμὸς «δὲν ἤξερε λατινικά». Δὲν θὰ ἦταν, ἐξάλλου, φυσικὸ νὰ μὴν ἤξερε ἀρκετὰ λατινικά ἕνας νέος ποὺ εἶχε σπουδάσει σὲ ἰταλικά σχολεῖα, σὲ μία ἐποχὴ μάλιστα ὅπου οἱ ἀνθρωπιστικὲς σπουδὲς ἀνθοῦσαν στὴν Ἰταλία. Τότε, ὅπως εἶναι γνωστὸ, ὄχι μόνον οἱ φιλόλογοι, ἀλλὰ καὶ γενικὰ οἱ ἀνθρώποι τῶν γραμμάτων στήριζαν τὴν παιδεία τους πάνω στὴ μελέτη τῶν σημαντικότερων ἔργων τῆς κλασσικῆς, καὶ ἰδιαίτερα τῆς λατινικῆς, φιλολογίας. Καὶ ἂν σ' ἕνα λόγιο καὶ ἄριστο λατινιστὴ σὰν τὸν Θωμαζαῖο τὰ λατινικά τοῦ Σολωμοῦ μποροῦσαν νὰ φανοῦν ἀνεπαρκῆ ἢ καὶ πενιχρά, πάντως αὐτὰ ἦταν περισσότερο ἀπὸ ἀρκετὰ γιὰ νὰ ἐπιτρέψουν στὸν ποιητὴ νὰ διαδάσῃ με κάποια ἀνεση τοὺς λατίνους κλασσικούς.

Ἄς δοῦμε, ὅμως, ποιά εἶναι τὰ χωρία τοῦ Σολωμοῦ ποὺ κατὰ τὴ γνώμη μου εἶναι ἐπηρεασμένα ἀπὸ Λατίνους, καὶ ἄς τὰ ἀντιπραβά-
λουμε μετὰ τὰ ἀντίστοιχα λατινικά πρότυπα:

I «Ἐλεῦθ. Πολιορκ.», ἀποσπ. 45:

Τόσ' ἄστροα δὲν ἐγνώρισεν ὁ τριόσβαθος αἰθέρας· πρβλ. Catull. VII, 6: *Aut quam sidera multa cum tacet nox*².

Τωμαδάκη, Ὁ Σολωμὸς καὶ οἱ ἀρχαῖοι, σ. 75.

1. Ὁ Γ. Ζώρας (Σολωμικά Α', «Νέα Ἑστία» ΚΑ', 15 Νοεμβρ. 1938, σ. 1522 ἐπ.) δημοσίευσε ἕνα ἀνέκδοτο σημείωμα τοῦ Θωμαζαίου γύρω στὸ ἐπίγραμμα τοῦ Σολωμοῦ στὴ Φραγκ. Φραῖζερ. Στὸ σημείωμά του ὁ Θωμαζαῖος κατηγοροῦσε τὸν Σολωμὸ ὅτι εἶχε ἀλλάξει τὸ ἀρχικὸ κείμενο τοῦ ἐπιγράμματος, ποὺ εἶχε μεταφρασθῇ σὲ λατινικά πρῶτα ἀπὸ τὸν Ἰω. Φραῖζερ ὅχι ἄφογα, κ' ἐπειτα, καλὰ, ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Θωμαζαῖο. Ὁ Σολωμὸς εἶχε ἐπιφέρει μερικὲς μεταβολὲς στὸ κείμενό του προσαρμόζοντάς το στὴ λανθασμένη μετάφραση τοῦ Φραῖζερ, γιὰ νὰ σκεπᾶσθαι τὰ λάθη, ἐκθέτοντας συγχρόνως τὸν Θωμαζαῖο, ποὺ τὸ εἶχε μεταφράσει σωστά. Ὁ Θωμαζαῖος παρὰ-
σύρθηκε ἀπὸ τὴν ὀργή του σὲ αὐστη-

ροὺς χαρακτηρισμοὺς: «Il Solomos poi, che non sa di latino, con quella garbatezza che è propria di lui, disse la mia traduzione infedele, e per la parola infedele mutò in peggio i suoi propri versi, stampati poi a documento insieme di viltà e di vanità». (Ζώρα, ἐνθ. ἀν., σ. 1524).

Ἡ κατηγορία τῆς ἀγνοίας τῆς λατινικῆς πέφτει μόνη της, ὅπως σωστὰ παρατηρήθηκε (Τωμαδάκης, «Νέα Ἑστία» ΚΕ', 15 Μαρτίου 1939, σ. 375), ἀν σκεφθῇ κανένας ὅτι ὁ Σολωμὸς γιὰ νὰ προσαρμόσῃ τὸ κείμενό του στὴ μετάφραση τοῦ Φραῖζερ, ἔπρεπε νὰ ξέρῃ ἀρκετὰ λατινικά (πρβλ. ἐπίσης Τωμαδάκη, Ὁ Σολωμὸς καὶ οἱ ἀρχαῖοι, σ. 75 καὶ σημ. 3).

2. Ὁ Κάτουλλος, μετὰ τὴ σειρά του, ἀπομιμνεῖται τὸν Καλλίμαχο, Ὑμν. 4, 175-76:

- II «Τρελή μάνα», στρ. I:
Καὶ ἐκεῖ στοὺς βράχους | Σχίζεται ἡ θάλασσα· πρβλ. Hor.
Carm. I, 11, 5: *quae* (scil.: *hiems*) *nunc oppositis debilitat*
humicibus mare...
- III «Τρελή μάνα», στρ. 12: Γλυκολυπούμενη | χαμογελάει· πρβλ.
Hor. Carm. II, 16, 26 - 27: ... *amara lento | temperet risu*
καὶ Catull. LXVIII, 18: *dulcis ... amarities*¹.
- IV «Ὑμνος εἰς τὴν Ἑλευθ.», στρ. 41: μέτρα... εἶν' ἄπειροι οἱ
φευγάτοι, | Ὅποιον φεύγοντας δειλιοῦν | Τὰ λαβώματα σὴν πλάτη |
Δέχοντ', ὥστε ν' ἀνεβοῦν· πρβλ. Hor. Carm. III, 2, 14 - 16:
*Mors et fugacem persequitur virum*² | *nec parcat imbellis*
*iuventae | poplitibus timidove tergo*³.
- V Τὸ ἐπινόημα τοῦ ὀνείρου καὶ τῆς ἐμφάνισης τοῦ Ὀμήρου ἀπὸ τὸ
Ἀπόσπασμα «Ἡ σκιά τοῦ Ὀμήρου» εἶναι ὅπως ὁποῦτε ἐμπνευ-
σμένο ἀπὸ τὸν Ἑννιο⁴.
- VI «La distruzione di Gerusalemme», Canto primo, 121:
sdegnosi del giogo· πρβλ. Hor. Carm. II, 6, 2: *indoctum*
iuga ferre nostra.
- VII «Rime improvvisate», VI, 9: *Quanto diverso da quel tempo*
antico· πρβλ. Verg. Aen. II, 274: *Quantum mutatus ab*
illo καὶ Ovid. Met. VI, 273: *heu quantum haec Niobe*
*Niobe distabat ab illa*⁵.
- VIII «All' incomparabilità peculiare del genio cribrato del Dr.
Roidis», 7 - 8: *E nasca pure un rettile | al partorir dei monti*

«... νιφάδεςσι τοῖκοις ἢ ἰσάριθμοι
τέρεσιν, ἥνικα πλείστα κατ' ἡέρα βου-
κολέονται».

1. Καὶ ἐδῶ ὁ Κάτουλλος ἀπομιμεῖται
ἐλληνικὴ πηγὴ, τὸ γνωστότατο σαπφικό:
«γλυκύπικρον ἀνιάχανον ὄρπετον»
(Σαπφώ, frg. 130, Lobel-Page).

2. Ὁ πρῶτος στίχος τοῦ Ὀρατίου
εἶναι ἀπομίμηση τοῦ Σιμωνίδη frg. 12 D:
«ὁ δ' αὖ θάνατος κίχε καὶ τὸν φηγάμαχον».

3. Ἡ ἀντίθετη εἰκόνα βρίσκεται
στὴν ὥραία περιγραφή τῆς μάταιης
αὐτοθυσίας τῆς στρατιᾶς τοῦ Κατιλίνα
(Sall. *De coniuratione Catil.* LXI):
«Sed confecto proelio, tum vero cer-
neres, quanta audacia quantaque ani-

mi vis fuisset in exercitu Catilinae.
Nam fere quem quisque vivos pugnan-
do locum ceperat, eum amissa anima
corpore tegebat. Pauci autem, quos
medios cohors praetoria disiecerat,
paulo divorsius, sed omnes tamen
adversis vulneribus con-
siderant».

4. Enn frg. IV, Vahlen: «sommio
leni placidoque revinctus» frg. V,
Vahlen: «avisus Homerus adesse poeta»
(ἀπὸ Front. *Epist. ad M. Caesar.* IV,
12 καὶ Cic. *Acad. pr.* II, 16, 51. 27, 88.
Πρβλ. καὶ Cic. *De re publ.* VI, 10, 10).

5. Βλ. καὶ τὸν Μαξιμιανὸ I, 5 - 6
(P.L.M., V, 317):

ἀποδίδει τὸ γνωστότατο στίχο τοῦ Ὁρατίου (*Ars Poet.*, 139)
 «*Parturient montes, nascetur ridiculus mus*¹» μὲ δύο ὄχι ση-
 मानτικές παραλλαγές: *rettile* (ἐρπετόν) ἀντὶ τοῦ *topo* (ποντικῆς)
 καὶ *partorire*, πού μεταφράζει τὸ λατινικὸ *pario*, καὶ ὄχι τὸ
parturio (ἐλλ. ὠδίνω) πού δὲν ἔχει στὰ ἰταλικά τὸ ἀντίστοιχο
 ῥήμα καὶ μόνο μὲ περίφραση μπορεῖ νὰ ἐξηγηθῇ.

- IX «La rosa», 3-4: *In chiusa chiostra entrai, tutta odorosa | di fior,...* πρβλ. Catull. LXII, 39: *Ut flos in saeptis secretus nascitur hortis* ².
- X Σονέτο χωρίς τίτλο, στ. 1: *Or che ride la terra e il mare e il cielo* πρβλ. Lucr. I, 8-9: *... rident aequora ponti | placatumque nitet diffuso lumine coelum* ³.
- XI «All' onorandissimo Dr. Dionisio C.te Roidi Professore non so di che», Capitolo, 1-3: *Sia benedetta questa Maronea | E l' altra schiera dei versi famosa | Che or mi viene a trovar che ho la diarrea* πρβλ. Catull. XXXVI, 1-2: *Annales Volusi, cacata carta, | votum solvite pro mea puella* κα? Mart. XII, 61, 10: *scribit carmina quae legunt cacantes*.

*Non sum qui fueram : periit pars
maxima nostri ;
Hoc quoque quod superest languor
et horror habet.*

πού ὁ Φόσκολος μετέφρασε σ' ἓνα σονέτο του (πού τὸ συνέθεσε γύρω στὰ 1799):

*Non son chi fui, perì di noi gran parte:
Questo che avanza è sol languore e pianto.*

1. Βλ. καὶ τὴν ἐλληνικὴν παροιμία : ὠδινεν ὄρος, εἶτα μὺν ἀπέτεκεν, *Dio genian*. 8,75 (*Paroemiogr. Graeci*, II, 733). Πρβλ. καὶ τὸν Λουκιανό, *Πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν*, 23 : ὠδι- νεν ὄρος, καὶ τὸν Ἀθήναιον, XIV, 616 : ὠδινεν ὄρος, Ζεὺς δ' ἐφοβεῖτο, τὸ δ' ἔτεκεν μῦν. (βλ. καὶ τὴ σχετ. σημ. παρὰ Πολίτη, *Δ. Σολωμοῦ Ἀπαντα*, II παράοι., σ. 130).

2. Τὸν Κάτουλλο ἀπομιμήθηκαν ὁ Ariosto, *Orl. Fur.* I, 42-43 (τὸ πασίγνωστο χωρίο ποὺ ἀρχίζει μὲ τὸ στ.

(«La verginella è simile alla rosa») καὶ ὁ Monti, *Feroniade* (ποῦ δημοσιεύθηκε μεταθανάτια τὸ 1832, καὶ ἐπομένως δὲν εἶχε ἀκόμη ὑπ' ὄψη του ὁ Σολωμός) στ. 45-51. Καὶ ὁ Σολωμός μὲ τις λέξεις chiusa chiostra, καὶ ὁ Monti (στ. 46) : rinchiuso giardin, ἀποδίδουν κατὰ λέξιν τὸ saeptis hortis τοῦ Κατούλλου. Μία περιέργη σύμπτωση εἶναι μεταξὺ τοῦ σονέτου τοῦ Σολωμοῦ *Sullo stesso argomento* (Σολωμός, II, 139) στ. 4 : tremula rugiada καὶ τῆς *Feroniade* στ. 48 : tremule perle. Σὲ ἄλλα ποιήματα τοῦ Σολωμοῦ (*Rime improvvisate*, XV, Σολωμός, II, 104-105, στ. 7-8, XVI, Σολωμός, II, 105, στ. 14) μοῦ φαίνεται ὅτι ὁ ποιητὴς ἔχει ἐπηρεασθῇ ἀπὸ τὴν περίφημη περιγραφὴ τοῦ Ἀρίστου.

3. Πηγὴ τοῦ λατίνου ποιητῆ εἶναι
δ Αἰσχύλος, *Προμ.* 89-90 :
ποντίων κυμάτων
ἀνῆριθμον γέλασμα

- XII «All' onorandissimo etc.», 67-68: *Nessun crede allorchè dici che saldi | Presto le rime...*: πρβλ. Hor. Serm. I, 9, 23 - 24: ... *Nam quis me scribere pluris | aut citius possit versus?* Βλ. ἀκόμῃ: Hor. Serm. I, 4, 9-10, καὶ 14-16, I, 10, 60-61.
- XIII «Rime improvvisate», XVIII. Οἱ στ. 12-13: *Vieni allor che sarò sopra il feretro | A porgere per me calde preghiere*, μὲν φαίνεται ὅτι θυμίζουσιν, ἂν ὅχι ἀκριβῶς τὸ γράμμα, πάντως τὸ πνεῦμα τῶν στίχων τοῦ Ὁρατίου (Carm. II, 6, 22-24): ... *ibi tu calentem | debita sparges lacrima favillam | vatis amici*.
- XIV Σονέτο χωρὶς τίτλο, στ. 1: *E l' onda è pura e il murmure che manda*. Αὐτὸς ὁ στίχος καὶ γενικὰ ὅλο τὸ σονέτο, ὅπως ἐπίσης καὶ ἄλλα¹, φέρουν στὴ μνήμῃ ὅχι μόνον τὴ γνωστότατη ὠδὴ τοῦ Ὁρατίου πρὸς τὴν *Fons Bandusiae*² (Carm. III, 13), ἀλλὰ καὶ τοὺς στίχους ἀπὸ τὸ ἐπίσης γνωστὸ ἐπεισόδιο τῆς μεταμόρφωσης τοῦ Ναρκίσσου (Ovid. Met. III, 407 κ.έ.): *Fons erat illimis, nitidis argenteus undis*.

Vincenzo Rotolo

1. *Rime improvvisate*, V (Σολωμός, II, 98) στ. 1, XIV (Σολωμός, II, 104), στ. 1.

2. F. M. Pontani, *Le poesie italiane di Dionisio Solomos*, «Giorn. Stor. Letter. Ital.» (1941), 101.